

Inhoud

Woord vooraf	5
1 Zorg, ziekten en genezers	11
Stedelijke gezondheidszorg in de vijftiende en zestiende eeuw	12
<i>Stand van het onderzoek</i>	13
Ziekten en andere gezondheidsrisico's	14
<i>De humoraalpathologie</i>	14
<i>Gezondheidsrisico's in de praktijk</i>	16
Karakter van het onderzoek	20
<i>Social history of medicine</i>	20
<i>De medische markt</i>	21
<i>Genezers op de Leidse medische markt</i>	23
De grenzen van het onderzoek	26
Leiden in de vijftiende en zestiende eeuw	28
<i>De groei van Leiden</i>	28
<i>Leiden in de regio</i>	30
<i>Het stadsbestuur</i>	31
Tot besluit	32
2 Mortaliteitscrises en epidemische ziekten	34
Bronnen en methode	36
<i>Reeksen in soorten en maten</i>	37
<i>De populaties in de reeksen</i>	41
<i>De waarde van de reeksen</i>	42
De pest	44
Syfilis	47
<i>Het uitbreken van syfilis in Holland</i>	49
<i>Pokmoeder, pokmeester, pokhuis</i>	51
De Engelse zweetziekte	56
Mortaliteitscrises in Leiden	58
Reactie van de stedelijke samenleving	61
Tot besluit	67

3 De gasthuizen	70
Het St. Catharinagasthuis	74
Het Onze Lieve Vrouwegasthuis	80
<i>Krankzinnigenzorg</i>	81
Het St. Elisabethgasthuis	85
Het leprooshuis	87
Wezen, armen en bejaarden	93
De instellingen na 1575	96
De capaciteit en bezetting van de gasthuizen	100
Sociale netwerken	104
Tot besluit	106
4 De doctor medicinae	109
De studie geneeskunde	110
De taken van de doctor medicinae	113
De regulering van het beroep in Leiden	116
<i>De ordonnantie van 1553</i>	117
<i>De ordonnantie van 1589</i>	121
<i>De paracelsisten</i>	123
Doctores medicinae in Leiden	126
<i>De eerste geneesheren en de Grote School</i>	126
<i>Actieve stadsmedici in de jaren 1460</i>	130
<i>Toestroom van doctores medicinae rond 1480</i>	131
<i>Schaarste in de zestiende eeuw?</i>	133
De arbeidsvoorwaarden van de stadsmedicus	135
De hoogleraren van de faculteit geneeskunde	138
Tot besluit	142
5 De chirurgijn	144
Regelgeving voor de barbier en chirurgijn	145
<i>De ordonnantie van 1441</i>	146
<i>De ordonnantie van 1466</i>	147
<i>De ordonnantie van 1553</i>	149
<i>De ordonnantie van 1589</i>	151
Barbiers en chirurgijns in Leiden	154
Oculisten, steen- en breuksnijders	159
Meestersen	161
De Noord-Nederlandse stadschirurgijn	163
De taken van de Leidse stadschirurgijn	165
<i>Extra verrichtingen</i>	167
<i>Medisch-administratieve taken</i>	169

<i>Taken in dienst van justitie</i>	170
<i>De stadschirurgijn en de instellingen van sociale zorg</i>	171
Bezetting en arbeidsvoorwaarden van de functie stadschirurgijn	172
De pestmeester	179
De stadschirurgijn in vergelijking tot zijn beroepsgenoten	183
Tot besluit	185
6 De vroedvrouw	187
Vroedvrouwen in Leiden	188
De stadsvroedvrouw	192
<i>De eerste stadsvroedvrouw (1463)</i>	192
<i>De tweede stadsvroedvrouw (1524)</i>	195
<i>Continuïteit in de zestiende eeuw</i>	197
<i>De regeling van 1576</i>	199
<i>Sanering verloskundige zorg in 1595</i>	200
De arbeidsvoorwaarden van de stadsvroedvrouw	201
Pestvroedvrouwen	203
Tot besluit	204
7 De apotheker	206
Apothekers en kruideniers	207
Opleiding	209
De regulering van het beroep in Leiden	211
Apothekers in Leiden	213
Apothekers in stadsdienst	217
Tot besluit	219
8 Slotbeschouwing	221
De medische markt	223
De rol van de overheid	226
De beslissende jaren	229
Bijlagen	233
Bijlage 1 Mortaliteitscrises in Leiden, 1395-1610	233
Bijlage 2 Medische beroepsbeoefenaren in Leiden, 1400-1600	247
<i>Bijlage 2.1 Doctores medicinae</i>	248
<i>Bijlage 2.2 Chirurgijns en barbiers, meestersen en laatsters</i>	250
<i>Bijlage 2.3 Vroedvrouwen</i>	255
<i>Bijlage 2.4 Apothekers en kruideniers</i>	256
<i>Bijlage 2.5 Medische beroepsbeoefenaren in stedelijke overzichten</i>	258
Summary	260

Afkortingen	269
Eindnoten	270
Literatuur	338
Register	354
Curriculum vitae	359

Tabellen

1.1 Inwoneraantallen van Leiden, 1400-1600	30
2.1 Mortaliteitscrises in Leiden, 1395-1610	59
3.1 Bezetting van de gasthuizen in 1581	101
3.2 Verhouding mannen-vrouwen in de gasthuizen in 1581 (1556/57)	102
3.3 Aantallen bedsteden in de gasthuizen in 1614	103
4.1 Universitaire opleiding van in Leiden actieve doctores medicinae	112
4.2 Aantallen doctores medicinae in Leiden, 1400-1600	126
4.3 Doctores medicinae in Leiden, 1400-1600	127
4.4 Arbeidsvoorwaarden stadsmedici-doctores medicinae	137
4.5 Hoogleraren geneeskunde, 1575-1600	139
5.1 Aantallen barbiers en chirurgijns in Leiden, 1400-1600	154
5.2 Aantallen barbiers en chirurgijns in stedelijke overzichten	155
5.3 Stadschirurgijns, 1400-1600	173
5.4 Arbeidsvoorwaarden stadschirurgijns	176
5.5 Pestmeesters, ca. 1570-1600	181
5.6 Arbeidsvoorwaarden pestmeesters	182
6.1 Aantallen vroedvrouwen in Leiden, 1400-1600	189
6.2 Stadsvroedvrouwen, 1463-1600	193
6.3 Arbeidsvoorwaarden stadsvroedvrouwen	202
6.4 Pestvroedvrouwen, 1599-1600	204
7.1 Aantallen apothekers en kruideniers in Leiden, 1400-1600	214
7.2 Apothekers in Leiden, 1400-1600	216

Grafieken

2.1 Overleden begunstigers St. Pancraskerk, 1395-1539	38
2.2 Testamenten St. Catharinagasthuis en Heilige Geesthuis, 1480-1540	38
2.3 Testamenten St. Catharinagasthuis en Heilige Geesthuis, 1535-1610	39
2.4 Overlijdens en graven St. Catharinagasthuis, 1475-1533	39
2.5 Overlijdens en graven St. Catharinagasthuis, 1591-1610	40